

Արքիմեդիտ

Գորգ. ագործություն

Հայաստան

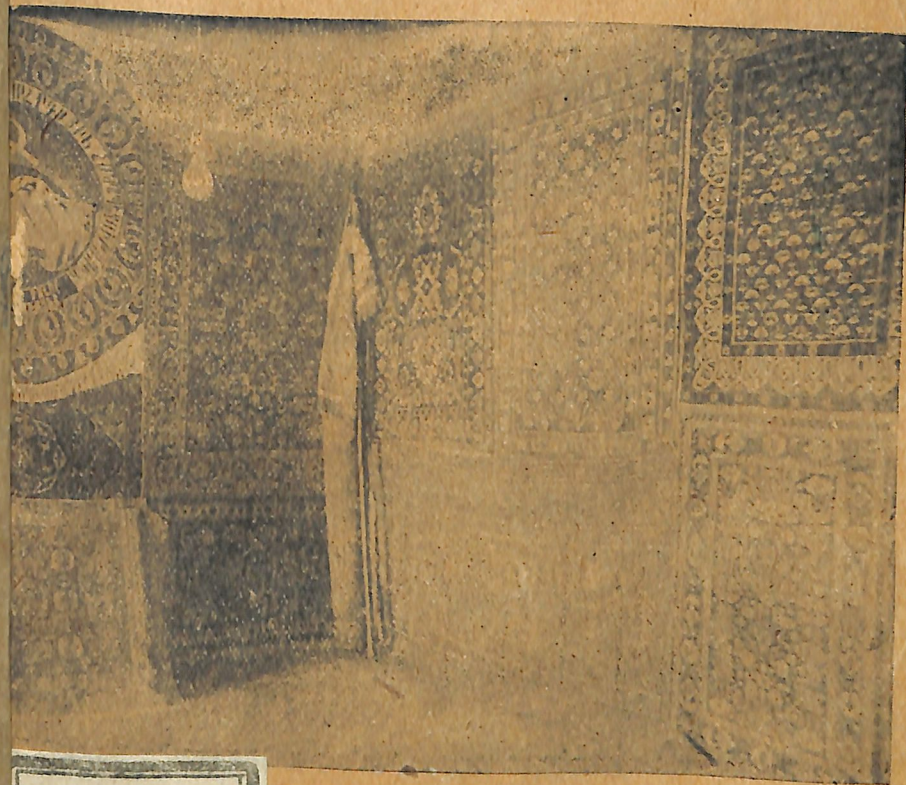
67
U-16

1935

25 SEP 2000

Հ. ԱՐՐԱՀԱՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԳՈՐԳԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

67
2-16

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ Ն ՀԱՅՏՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1935

31 հեղինակ
պատկեր

67

Ա-16

Հ. ԱՐԱՅԱՄՈՎԻՉ

ԳՈՐԳԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՅՏՆԱՐԿՈՒՊԻ
ՅԵՐԵՎԱՆ . 1935

1300-54

Պատ. խմբագիր՝ Հ. ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ

Տեխ. խմբագիր և սրբագրիչ՝ Ս. ՀԱԿՈԲՅԱՆ

Գլավիտի լիազորի № 249, պատվեր № 22, տիրած 600

Հանձնված և արտադրության 15 հոկտեմբերի 1935 թ.

Ստորագրված և տպագրելու 7 նոյեմբերի 1935 թ.

ՀԱՅՏՆԱՐԿՈՐԳԻՏՊԱՐԱՆ 1935 ՅԵՐԵՎԱՆ

ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

Սույն գրքույկի հեղինակը համառոտ կերպով ամօրե և գոր-
ղագործությունների պատմությունը Հայաստանում:

Նախահեղափոխական շրջանում գորղագործությունը Հայաս-
տանում հափազանց խղճուկ պատկեր ուներ: Հայաստանի բոլոր
շրջաններում ցրված գորղագործներն աշխատում էին ամենա-
ղժվարին պայմաններում բարձր խափի համար: Սակայն Հայաս-
տանի խորհրդայնացումից հետո, շնորհիվ Կոմունիստական կու-
սակցության ձեռք առած ամենակտրուկ միջոցների, 1925 թ. սկսած
Հայաստանի Տնայնագործական կոոպերացիան համախմբում
և հարյուրավոր տնայնագործների. կազմակերպում և սկզբնական
շրջանում փոքրիկ արտելներ Յերեվանում յեղ մի շարք շրջան-
ներում: Ձեռք առած միջոցառումների շնորհիվ, կարճ ժամա-
նակաըթացքում աճում ու զարգանում և գորղագործությունը
Հայաստանում:

Վերպես եքսպորտային արտադրություն, նա շատ շուտով
հայտնի յե դառնում արտասահմանյան շուկաներում: Հայկումկուսի
Կենտկոմի ամենորյա ոպերատիվ ղեկավարությունը շնորհիվ վեր-
ջին տարիների ընթացքում կազմակերպվում են գորղագործական
խոշոր արհեստանոցներ, ինչպես Յերեվանում, նույնպես Կիրո-
վականում, Իջևիկում: Ստեփանավանում, Ծամշաղինում, Մար-
տունիում և այլն, վորոնց համար ստեղծվում են ամենայն հար-
մարություններ և վորոնց շնորհիվ այսօր մենք հնարվորություն
ունենք արտադրելու 11 հազար քառակուսի մետր գորղեր:

Հաշվի առնելով մեր յերկրի բանվորների, կոլտնտեսականների
և ստախանովականների աճող պահանջը, այս տարի ներքին շու-
կայի համար արտադրվելու յեն մեծ ծավալի և խոշոր քանակու-
թյամբ գորղեր:

Գորղագործության ասպարիկում մենք ունենք մի շարք
լավագույն ստախանովականներ և փորձված մասնագետներ, վո-
րոնք տարիներ շարունակ պայքարել են կուս-կազմակերպու-

ԳՈՐԳԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՆՑՅԱԼՈՒՄ

(ՊՆՏՄԱԿԱՆ ՀԱՄԱՌՈՏԱԿԻ ԱԿՆԱՐԿ)

Մարդկության նախնական կարևորագույն ստեղծագործություններից մեկն է նաև մանածագործությունը թե՛ բուսական ցողուններից ու ծաղիկներից (կանեփ, կտավհատ, բամբակ) և թե՛ կենդանիների բրդից (վոչխար, ուղտ, այծ)։

Յե՛րբ ե առաջին անգամ սկիզբ առել այդ արհեստը—մարդկության հայտնի չէ, միայն մի բան է պարզ, վոր նա սկսվել է շատ անհիշելի ժամանակներից, հետագայում միայն գործ է ածվել իլիկը (թեշիկ), սանդերքը և ճախարակը, վորոնք մինչև այժմ էլ դեռևս շատ յերկրներում գոյություն ունեն։

Միայն 19-րդ դարի սկզբներին Անգլիայում կարողացել են հնարել թե՛ բուրդ և թե՛ բամբակ զգելու և մանելու մեքենաներ, վորոնք ներկայումս հասցված են զարմանալի կատարելագործության։

Մարդիկ դեռ շատ հին ժամանակներից սովորել են թե՛ բույսերից և թե՛ բրդից թել մանել, իսկ հետագայում աստիճանաբար սկսել են գործել նաև կենցաղային կարիքների համար զանազան հյուսվածքեղեն, ինչպես որինակ՝ պարկ, սփռոց, թաղիք, կարպետ և վերջապես նաև՝ գորգ։

Սկզբնական շրջանում այդ գործվածքներն անկասկած յեղել են մի գույնի կամ բնական տարբեր գույներից, իսկ հետագայում կարողացել են գտնել բրդի ու բամբակի ներկելու միջոցները և սկսել է զարգանալ ներկարարությունը։

Այսպիսով սկիզբ է առել կարպետների և, հետագայում, գորգերի արտադրությունը։ Սակայն այն էլ մարդկության հայտնի չէ, թե՛ գորգագործությունն առաջին անգամ վորտեղ է ծագել և ինչպես է տարածվել մյուս յերկրները՝ միայն մեզ հայտնի յե, վոր հնում գորգեր արտադրվելիս են յեղել և՛ Յեգիպտոսում և՛ հին Հունաստանում և՛ Ասորեստանում և՛ այլ Արևելյան ու Փոքր Ասիայի յերկրներում և Հայաստանում։

Հունական և հայկական պատմագիրները վկայութեամբ, հին ժամանակներում գորգագործութեամբ գլխավորապէս զբաղվելիս և յեղել այդ ժամանակվա, այսպէս ասած, բարձր դասակարգը և գորգեր գործելու արհեստը յեղել և առանձնապէս հարգել: Գործվածքների մեջ ամենաբարդը, ամենագեղեցիկը և լավագույն գորգերն արտադրվելիս են յեղել թագավորական ու իշխանական պալատներում, վորտեղ առաջնակարգ վարպետահինները մրցում էին իրար հետ սեփական արտադրութեանների կատարելագործութեամբ:

Հետագայում, այդ յերկրներում պատմական, քաղաքական անցքերի շնորհիվ, հատկապէս առևտրական կապիտալի առաջացման հետեանքով, գորգեր արտադրելու արհեստը հետզհետե դառնում և աղքատացող մասսաների զբաղմունք:

Մեր որերում գորգագործութեանը վոչ ամեն տեղ արդյունաբերական բնույթ ունի: Քիչ թե շատ ունեւոր տնտեսութեանը գորգեր և նման իրեր արտադրում և վոչ թե վաճառելու, այլ իր ընտանիքի կարիքների համար, այսինքն տնային սպառման կամ աղջկա ոժիտի կամ հենց մեկին ընծայելու համար և միայն ծայրահեղ կարիքի դեպքում և վաճառում այն: Դրա համար ել չքավոր ընտանիքներն են, վոր գորգեր արտադրում են ալելի շատ շուկայի համար կամ ուրիշների պատվերներով: Այսպիսով գորգերը դառնում են վաճառքի առարկա:

Դեռ սրանից 80—100 տարի առաջ, յերբ քիմիական անեւլինի ներկեր չկային, գորգերի թելերը ներկվում էին բացառապէս բուսական ներկերով և այդպիսի գորգերից լավագույնները, դեռ այն ժամանակ, բավական բարձր էին գնահատվում:

Հատկապէս նրանք բարձր էին գնահատվում՝ յեվրոպական ու ամերիկյան շուկաներում:

Լավորակ գորգերով առանձնապէս հետաքրքրվում են նաև Յեվրոպայի ու Ամերիկայի թանգարանները: Որինակ՝ ի թիվս այլ յերկրների գորգերի մի քանի թանգարաններում (Վիեննա, Փարիզ, Բեռլին, Լոնդոն) մինչև այժմ ևլ պահվում են մի քանի շատ բարձր վորակի Հայկական հին գորգեր:

Այդպիսով գորգերի վաճառքը քանի գնում աշխուժանում եր այն չափով, վոր չափով առևտուրը զարգանում եր արևելյան և արևմտյան յերկրների ու Ամերիկայի վաճառականութեան միջև:

Գորգերի արտահանումը Անդրկովկասից Յեվրոպա ու Ամերիկա ուժեղ զարկ և ստանում սրանից մոտավորապէս 50 տարի

առաջ, այն և 1878 թ. Ռուս-թուրքական պատերազմից հետո, յերբ ցարական Ռուսաստանը տիրապետում և Բաթումը և ծովային ճանապարհ և բացվում Յեվրոպական շուկաների հետ, ուր գորգերն առաջացնում են խոշոր հետաքրքրութեան ու պահանջ, իսկ նրանց առևտուրը վաճառականների համար հանդիսանում եր չափազանց շահավետ մի գործ: Դրա համար ել գորգերն սկսում են արտադրվել վոչ միայն գորգագործների սեփական կարիքները բավարարելու համար, այլ և վաճառքի համար:

Գորգագործութեանը զարգացած յերկրներում, որինակ՝ Պարսկաստան, թյուրքիա և այն, սկսում են կազմակերպվել հատուկ գորգագործական արհեստանոցներ, նույնիսկ մեքենայացված գործարաններ:

Հետագայում գորգի խոշոր գործարաններ հիմնվում են նաև Յեվրոպական յերկրներում և Ամերիկայում, վորոնք գլխավորապէս ընդորինակում են արևելյան գորգերի նկարները:

Այդ մեքենայացված գործարանների գորգերն իրենց արտաքին տեսքով վոչ միայն չէին տարբերվում տնայնագործական գորգերից, այլ և թվում էին գեղեցիկ, վորովհետև գործված են լինում միանգամայն ուղիղ և համաչափ, մյուս կողմից ել այդ գորգերն ալելի եժան են գնահատվում, դատի զգալի չափով մրցում են տնայնագործական գորգերի հետ:

Այնուամենայնիվ ձեռքով գործված գորգերի պահանջը, շնորհիվ նրանց յուրահատուկ գեղեցիկութեան և դիմացկանութեան, տարեց-տարի մեծանում և, և գորգագործութեանը գնալով ալելի ևս սկսում և ծավալվել ու զարգանալ, գլխավորապէս արևելյան յերկրների չքավոր խաւերի մեջ, վորոնց համար այդ արհեստը հանդիսանում և միակ յեկամտի աղբյուր, թեև այդ յեկամտը լինում և չնչին, շնորհիվ զաղութային անխնա շահագործմանը:

Գորգագործութեան քանակապէս ծավալման գուզընթաց սկսվում և գորգերի վորակի անկումը, շնորհիվ այդ ժամանակաշրջանում Անդրկովկաս մուտք գործած Յեվրոպական քիմիական խուսացող անեւլին ներկերի, վորոնք իրենց եժանութեան և ներկելու ձևի հեշտութեան տեսակետից շատ շուտ տարածվում են ինչպէս մյուս յերկրների, նույնպէս և Հայաստանի գորգագործական շրջաններում:

Սակայն մյուս յերկրներում գորգագործների վորոշ մասը, յերբ համոզվում և, վոր այդ ներկերը դիմացկուն չեն, հրաժարվում և այն գործածելուց, մինչդեռ Հայաստանում գրեթե բոլոր

գորգագործներն ամբողջովին անցնում են այդ ներկերի ոգտագործմանը, ուշադրութիւն չդարձնելով, վոր այդ անելին ներկերը խոռանում են և դրանով իսկ գցում են Հայաստանի գորգերի վորակը: Բացի դրանից, Հայաստանի գորգերի վորակն ավելի ևս ընկնում է նաև այն պատճառով, վոր գորգագործներն սկսում են գործածել նոր Յեվրոպական նկարներ, որինակ՝ վարդեր, ծաղկեփունջեր, զանազան կենդանիներ, թռչուններ, վորոնք հարգի չեն գորգերի նկատմամբ:

Բացի դրանից, գորգագործների շահագործումն առևտրականների կողմից քանի գնում ուժեղանում է: Գորգագործների խոշոր մասը, այսինքն շուկայի համար աշխատողները գիտենալով, վոր գնորդը կամ պատվիրողը միևնույն է չի գնահատելու իր աշխատանքը և բավարար վարձատրութիւն չի տալու նրան, աշխատում է անուշադիր վերաբերվել գորգի հյուսվածքի վորակին, վորի շնորհիվ գորգերն ստացվում են մեծ մասամբ թույլ, նոսր գործված, ծուռը, խորդուրդը և այդ բոլորը միասին միանգամայն անարժեք են դարձնում Հայաստանի գորգերի խոշոր մասը, և նրանց արտահանումը զանազան յերկրներ իսպառ դադարում է: Չնայած դրան, գորգերի արտադրութիւնը Հայաստանում քանակապես աճում է, վորովհետև այդ անվորակ գորգերը ցածր գնահատվելով մատչելի յեն դառնում ներքին շուկայում վաճառվելու համար:

Հայաստանի գորգագործների տարեկան մաքուր յեկամուտը 1909—1910 թվականներում, մասնակի հետազոտութիւն տվյալների համաձայն, միջին հաշվով 40 ու. բաժր չի յեղել, իսկ գորգագործութեամբ պարապողների թիվը կազմել է կանանց ընդհանուր թվի 15 տոկոսը:

Այսպես է յեղել գորգագործութեան դրութիւնը մինչև 1914 թվի համաշխարհային պատերազմը, իսկ պատերազմի հետևանքով գորգերի եքսպորտը և վաճառքը ներքին շուկայում միանգամայն կանգ առավ: Գորգագործութեան քայքայման համար նշանակութիւն ունեցավ նաև լեզակ (ինդիգո) ներկի բացակայութիւնը, վորը ստացվում էր Գերմանիայից, այդպիսով գորգերի արտադրութիւնն աստիճանաբար սկսեց պակասել, իսկ 1915—1916 թվերին նա համարյա ամենուրեք բոլորովին դադարեց գոյութիւն ունենալուց:

Մինչև համաշխարհային պատերազմը Ռուսաստանի ցարական կառավարութիւնը շատ քիչ ուշադրութիւն էր դարձնում գոր-

գագործութեան զարգացման, գորգերի վորակի բարձրացման վրա, գորգագործները թողնված էյին իրենց բախտին ու ամբողջովին չարջի առևտրականների շահագործմանը: Չկար և վոչ մի հասարակական կազմակերպութիւն, վորը մտահոգված լիներ ոգնութեան գալու գորգագործներին, ցույց տալով նրանց, թե ինչ տեսակի ու վորակի գորգերն են ավելի գնահատվում արտաքին շուկայում ու ավելի շահավետ կարող են լինել իրենց՝ գորգագործների համար:

Միևնույն ժամանակ չնայած նրան, վոր գորգերի առևտրով զբաղվում էյին բավականին թվով մանր ու խոշոր առևտրականներ ու գորգի առևտրից ահագին հարստութիւն ձեռք բերում, այնուամենայնիվ նրանք ընդհանրապես խուսափում էյին գորգերի արտադրութեան արհեստանոցային ձևից, իսկ փոքր կատարողներն էլ հանդիպում՝ անհաջողութեան, գլխավորապես այն պատճառով, վոր այդ ավելի ձեռնուու յեր տնայնագործների միջոցով արտադրել, քան վարձու բանվորական ուժի, վորի արժեքը համեմատած ավելի բարձր էր և վորը բարձրացնում էր գորգերի ինքնարժեքը: Բացի այդ, առհասարակ նրանք այնքան էլ շահագրգռված չեն յեղել խոշոր կապիտալ ներդրել այդ արտադրութեան մեջ, քանի վոր կապիտալի շրջանառութիւնը գորգերի արտադրութեան բնագավառում կատարվում է վոչ այնքան արագ, ինչպես գորգերի առևտրի մեջ:

Գորգերի արտադրութեան համար արհեստանոցներ կազմակերպվել են առաջին անգամ Պարսկաստանում, վորտեղ խոշոր թվով ներգրավել են տղամարդիկ, այն էլ գլխավորապես քաղաքներում: Այնտեղ գոյութիւն ունեն բազմաթիվ մանր արհեստանոցներ, վորոնց մեջ աշխատում են բացառապես տղամարդիկ և 10—12 տարեկան յերեխաներ, վորոնք անխնա կերպով շահագործվում էյին ձեռնարկատերերի կողմից: Նման արհեստանոցներ հետագայում յեղել են և ներկայումս գոյութիւն ունեն՝ Թյուրքիայում, Հնդկաստանում, Չինաստանում և Հունաստանում:

Իսկ նախկին Ռուսաստանի գորգագործական շրջաններում, ինչպես Թուրքմենստանում, Ադրբեջանում և Հայաստանում մինչև Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը, բացի մի քանի պետական ցուցադրական դպրոց-արհեստանոցներից, այն էլ միայն Ադրբեջանում, ուրիշ հատուկ արդյունաբերական բնույթ կրող արհեստանոցներ բոլորովին չեն յեղել, չհաշված գյուղական այն տնային տիպի արհեստանոցները, վորոնք պատահական կերպով բացվել ու փակվել են գյուղի կուլակային տարրերի կողմից, ժամանա-

կալիբրապես շահագործելով չքավոր գեղջիկների գորգագործներին:

Գորգների խոշոր արտադրությունն առաջին անգամ ձեռնարկում է Գերմանական կառավարությունը Պարսկաստանում 1910 թվին և այդ գործը դրվում է կապիտալիստական բնույթի ռացիոնալ հիմքերի վրա: Չնայած այդ ժամանակներում Յեվրոպայում ու Ամերիկայում արդեն գոյություն ունեին գորգերի խոշոր մեքենայացված գործարաններ, սակայն գերմանացիք գերադասում են գորգերն արտադրել անալիտիկական յեղանակով, իսկ մեքենայացնում են միայն գորգաթելերի արտադրությունը և ներկելը: Այդ նպատակի համար նրանք Թավրիզում կառուցում են մի հսկայական գործարան:

Գերմանացիները նպատակ էին դրել գորգագործներին մատակարարել լավ ներկված թելեր, արժեքավոր նկարներ և դեկավարել արտադրությունը հատուկ պատրաստված մասնագետներով: Այդպիսով նրանք պատվերների միջոցով, թե արհեստանոցներում և թե առանձին գորգագործների տներում կարողանում են արտադրել շատ բարձր վորակի և գեղեցիկ գորգեր, վորոնք խոշոր հաջողություն են ունենում յեվրոպական և ամերիկական շուկաներում:

Սակայն այդ ձեռնարկությունը գոյությունը յերկար չի տևում: Համաշխարհային պատերազմի ընթացքում, յերբ ուսական բանակը 1915 թ. հասնում է Թավրիզ, գրավում է այդ գործարանը և բոլոր պատրաստի գորգերը, թելերն ու նյութերը փոխադրում Թիֆլիս և հանձնում այնտեղի տնայնագործական կոմիտեին, իսկ մանաբանի մեքենաներն ու մնացած սարքավորումը փոխադրվեցին Հյուսիսային Կովկասի Ստավրոպոլ քաղաքը:

Գրեթե նման ձեռնարկություն, բայց ավելի փոքր ծավալով, սակայն հանրոգուտ նպատակներով գոյություն ուներ նաև Թիֆլիսում 1907 թվականներին, վորը կոչվում էր «Կովկասյան Տնայնագործական Կոմիտե» և կազմակերպված էր հայտնի գյուղատնտես Հար. Փիրալյանի ջանքերով:

Այդ կոմիտեն, կազմված լինելով պետական և հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներից, նպատակ ուներ նպաստելու Կովկասի տնայնագործական արդյունաբերությունը և կազմակերպչական ու տեխնիկական խորհուրդներով ոգնել տնայնագործներին զարգացնելու և կատարելագործելու իրենց արհեստները:

Այդ ուղղությամբ կոմիտեն իր գլխավոր ուշադրությունը դարձրեց գորգագործության ու ջուլհակության արհեստների

զարգացման վրա, վորպես ամենատարածված և խոշոր տնտեսական նշանակություն ունեցող արհեստներ: Այդ նպատակի համար Թիֆլիսում 1912 թ. կառուցել էր մեկ հատուկ շենք, վորտեղ տեղավորված էլին մեքենայացված մանարան, գորգերի համար բրդյա թելեր պատրաստելու ներկատուն իր լաբարատորիայով, նկարչական արհեստանոց գորգերի համար, նկարներ պատրաստելու, հյուանոց՝ գորգերի տորքեր շինելու, համապատասխան պահեստներ և բավականին ընդարձակ թանգարան, վորտեղ հավաքված էլին ամեն տեսակի տնայնագործական արտադրանքների արժեքավոր նմուշներ ու լուսանկարներ:

Այդ կոմիտեն իր գործունեությունը բավականին դրական աշխատանք կատարեց Կովկասում զանազան արհեստների մասնագետներ պատրաստելու ասպարեզում դպրոց-արհեստանոցների և դասընթացների միջոցով, գլխավորապես Ադրբեյջանում և Վրաստանում, բացի դրանից նաև գործուղելով ուսանողներ Ռուսաստան հատուկ տեխնիկական, վորտեղ յերկու դպրոց կար՝ մեկը Սոմոխվեց քաղաքում աղջիկների համար, իսկ մյուսը Վլադիկ Վլադիկ քաղաքում տղաների համար:

Այստեղ անհրաժեշտ է նշել այդ յերկու դպրոցների չափազանց ոգտակար դերն ընդհանրապես Անդրկովկասի և մանավանդ Հայաստանի գորգագործության և ջուլհակության արագ զարգացման համար: Այդ դպրոցներում 3—4 տարվա ընթացքում ուսանողները հիմնովին պատրաստվում էլին թե տեսականորեն և թե գործնականորեն:

Այդ դպրոցների շրջանավարտները, վերադառնալով Անդրկովկաս աշխատում են տնայնագործական կոմիտեյում, վորպես գորգագործության և ջուլհակության մասնագետներ ու դպրոց-արհեստանոցներում հրահանգիչներ, պատրաստելով նոր կադրեր: Սակայն 1914 թ. պատերազմը քայքայեց ամեն ինչ ու ցիր ու ցյան արավ այդ կադրերը:

Կովկասյան տնայնագործական կոմիտեյի որինակով Թիֆլիսում և Բազմում մի քանի նման դպրոց-արհեստանոցներ կազմակերպվել էլին Անդրկովկասում Հայոց-բարեգործական և Բազմի մարդասիրական ընկերությունների կողմից, ուր սովորում էլին գլխավորապես ջուլհակության տեսականը և գործնականը, իսկ գորգագործության սիայն գործնականը, վորի հետևանքով գործվում էլին միայն հասարակ տեսակի գորգեր, վորը վոչ մի արդյունք չի տալիս ու այդ պատճառով էլ այդ գորգագործական

արհեստանոցները յերկար կյանք չունեցան և շուտով մեկը մյուսի հետեից փակվեցին:

Նման արհեստանոցներ համաշխարհային պատերազմի ընթացքում ու մինչև 1924—1925 թ. թ. Հայաստանի սահմաններում և գլխավորապես Յերեվանում կազմակերպվեցին Ամերիկական կոմիտեյի կողմից, սակայն այդ արհեստանոցները, թեև իրենց ծավալով բավականին խոշոր էին, բայց, վորովհետև արտադրություն տեխնիկայի դեկավարությունը հանձնված էր վոչ կոլտուրապես պատրաստված մասնագետներին, ուստի թե՛ ջուլհակությունը և թե՛ գորգագործությունն այնտեղ կատարվում էր չափազանց պրիմիտիվ ձևերով և ստացվում էր շատ ցածր վորակի արտադրություն, և վոչ մի գրական դեր չխաղացին կադրերի պատրաստման ասպարեզում:

1918—1920 թվականներին Հայաստանում դաշնակցության իշխանությունն որոշ գորգագործության դրությունը վոչ միայն չլավացավ, այլ ընդհակառակն աղգամիջյան կռիվների ու տնտեսական ընդհանուր անկման շնորհիվ ավելի ևս քայքայվեց և նույնիսկ վորոշ շրջաններում բոլորովին անհետացավ ու իսպառ չքացավ:

Իրան գուգընթաց Հայաստանից արտահանվում էին այն բոլոր քիչ թե շատ արժեքավոր գորգերը, վորոնք մնացել էին տեղի բնակիչների մոտ:

Քիչ չէին դեպքեր, յերբ դաշնակցական խմբապետների կողմից դանադան պատրվակի տակ, կամ բացարձակ թալանի միջոցով խլում էին գյուղացիներին նրանց գորգերն ու վաճառում արտասահմանից յեկած հափշտակիչներին:

Գորգերը և արժեքավոր վալյուտային իրերը ձեռք էին բերվում գլխավորապես դանադան ոտարերկրյա ներկայացուցիչների, միսիաների և անհատ սպեկուլյանտների կողմից, վորոնց թիվն որ որի վրա այդ ժամանակ Հայաստանում ավելանում էր: Այդպես շարունակվեց ամբողջ 3 տարի մինչև 1921 թ., յերբ Հայաստանում հաստատվեց Խորհրդային իշխանություն և ընդմիշտ վերջ տվեց այդ գիշատիչ կողոպուտին:

ԳՈՐԳԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՔ

1920 թ. վերջերին Հայաստանում Խորհրդային իշխանություն հաստատվելուց հետո, ինչպես մեր տնտեսությունը բոլոր բնագավառներում, այնպես և տնայնագործության ասպարեզում սկզբվում է վերականգնում:

Առաջին տարիներում գորգագործությունն աչքաթող էր արված, գորգագործներից շատ քչերին է միայն հաջողվում սկսել մոռացության տրված գորգերի արտադրությունը, այն էլ իրենց կարիքների համար, իսկ մեծամասնությունը զուրկ լինելով գործիքներից և անհրաժեշտ նյութերից, չէր կարողանում դրադիել իր հին արհեստով:

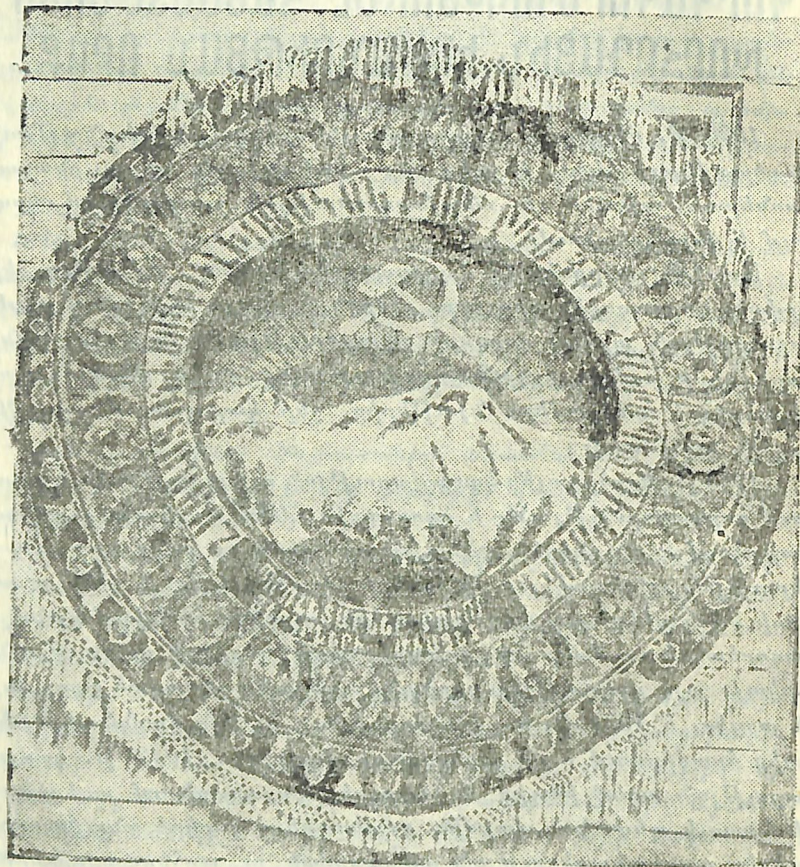
1921 թ. Խորհրդային կառավարության ուղարկությունն է գրավում գորգագործությունն և ոգոստոսին ՀԱԽՆԶ Ժողկոմխորհը հրատարակում է մի դեկրետ «Տնայնագործական ու մանր արդյունաբերության ոժանդակելու միջոցների մասին» և նույն թվի ոգոստոսի 24-ի դեկրետով Ժողտնտխորհին առնթեր հիմնվում է տնայնագործական ու մանր արդյունաբերական գործերի վարչություն: Սակայն այդ վարչության գործունեությունն սպասված արդյունք չի տալիս, և 1923 թ. նա կազմալուծվում է: Այդ ժամանակ Թիֆլիսից հրավիրվում է մի մասնագետ, վորը դեռ 1922 թ. կառավարության առաջ խնդիր է հարուցել Հայաստանում ստեղծելու մի հատուկ պետական մարմին, ոժանդակելու յերկրի տնայնագործական արդյունաբերության զարգացման ու արհեստավորներին կոոպերատիվ հիմունքներով կազմակերպման գործում:

1925 թ. մարտ ամսին Ժողկոմխորհի վորոշումի համաձայն Յերեվանում կազմակերպվեց Հայաստանի Տնայնա-արհեստագործության Կոմիտե, վորն աշխատանքի անցավ միայն հունիսից:

Կոմիտեյի առաջ խնդիր էր դրված ոժանդակելու տնայնագործական բոլոր արհեստների զարգացմանը, նրանց տեխնիկայի

կատարելագործման, սնախաղործների և արհեստավորների կոոպերացմանն ու նոր կազմերի պատրաստմանը:

Նախքան սնախաղործական կոմիտեյի գործի անցնելը, 1924 թվի վերջերին Յերեվանում, Գաղխորհրդի ոժանդակությամբ, Սոցապրահանին կից կազմակերպվել էր մեկ գորգագործական արհեստանոց 25—30 գորգագործներով, ղեկավարությամբ մասնա-

Նկ. № 1. Ն. Հայաստանի Պետերիշը գործված Յերեվանի արհեստանոցում 1926 թ. Գ. Գարանֆելյանի ղեկավարությամբ:

գետ և նկարիչ Դ. Ովկեթ Գաբրանֆելյանի, վորը նոր էր յեկել արտասահմանից (Հալեպից):

Այդ արհեստանոցում զանազան վորակի գորգերի թվում արտադրվում էին նաև նույն Գաբրանֆելյանի պատրաստած

նկարներից և նրա անմիջական ղեկավարությամբ մի շարք գորգեր հեղափոխական գործիչների՝ Կարլ Մարքսի, Լենինի և Կալինինի պատկերներով, շատ հաջող նմանությամբ, վորն առհասարակ չափազանց դժվար է հաջողացնել գորգերի վրա:

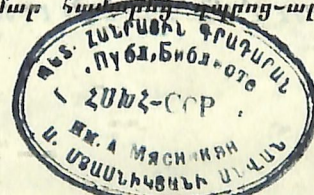
Միաժամանակ այդ արհեստանոցում առաջին անգամ գործվեցին մի քանի բարձրորակ հայկական վոճի գորգեր և մեկ կլոր գորգ, ՀՍԽՀ պետնիշով: (Նկ. № 1):

Այնուամենայնիվ այդ արհեստանոցը 2 տարի գոյություն ունենալուց հետո փակվեց, կազմակերպչորեն նպատակահարմար հիմքերի վրա դրված չլինելու և բավականաչափ շրջանառու միջոցներ չունենալու պատճառով: Հետագայում Գաբրանֆելյանը շարունակեց աշխատել իր համար, գործելով մի շարք հայտնի հեղափոխական գործիչների հաջող պատկերներ, վորով նա խոշոր հուշակ վաստակեց, իբրև տաղանդավոր արվեստագետ գորգագործության ասպարիզում:

Այդ ժամանակ մեկ գորգագործական արհեստանոց կազմակերպված էր նաև Կիրովականում, վորտեղ աշխատում էին 15—20 գորգագործներ, սակայն հմուտ ղեկավարի բացակայությամբ պատճառով գորգերն արտադրվում էին ցածր վորակի, վոչ եքսպորտային, վորի հետևանքով այս արհեստանոցը ևս չկարողացավ շարունակել իր գոյությունը և փակվեց 1927 թվին:

Տ Ն Ա Յ Ն Ա Գ Ո Ր Ծ Ա Կ Ա Ն Կ Ո Մ Ի Տ Ե Յ Ի Գ Ո Ր Ծ ՈՒ Ն Ե Յ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն Ը

Տնախաղործական կոմիտեն առաջին հերթին իր ուշադրությունը դարձնում է Հայաստանում ամենատարածված յերկու արհեստների՝ ջուլհակության ու գորգագործության զարգացման վրա, վորոնք տեխնիկապես շատ հետամնաց վիճակում էին: Գորգագործությունն սկսել էր վերականգնել մի քանի շրջաններում անհատ գորգագործների մոտ, իսկ ջուլհակությունը, թեև իր գոյությունը դեռ մի կերպ շարունակում էր, բայց շատ ցածր վորակի արտադրանք տալու հետևանքով, այն ել գտնվում էր իր հոգեվարքի մեջ, վորովհետև խոշոր քանակությամբ ու եժան գներով կտորեղեն էր ստացվում կենտրոնական նահանգներից, վորի հետևանքով մնացել էին միայն մի քանի արհեստանոց, այն ել Յերեվանում: Այդ անմիջիկա վիճակից հանելու համար կոմիտեն նպատակահարմար համարեց զարգացնել արհեստանոցի միջոցով

նախ պատրաստել անհրաժեշտ թվով նոր մասնագետ կադրեր: Ուստի այդ նպատակի համար Վրաստանից հրավիրվեց այդ յերկու արհեստներին հմուտ մասնագետ Սրբուհի Բրոյանցը, վորը Սոսնովեցի հրահանգչական դպրոցն ավարտեց հետո յերկար տարիներ աշխատել եր ուսուցչուհու պաշտոնով նախկին կովկասյան տնայնագործական կոմիտեյի դպրոց-արհեստանոց-ներում:

Այդպիսով առաջին անգամ Յերեվանում հիմնվեց գորգագործության ու ջուլհակության դպրոց-արհեստանոց, վորը խոշոր դեր կատարեց հետագայում Հայաստանի գորգագործության ու ջուլհակության զարգացման և կատարելագործման ասպարիզում: Սակայն դրամական միջոցներ չունենալու պատճառով տնայնագործական կոմիտեն ստիպված յեղավ ժամանակավորապես հրաժարվել բրդյա կտորեղենների ու գորգերի արտադրությունից և իր ուշադրությունը դարձրեց բամբակյա կտորեղենների արտադրության վրա: Այդ նպատակի համար ձեռք բերեց փակվելու աստիճանին հասած ջուլհականոցներից մեկին իր 10 դազգահներով, Լենինականի տեքստիլ գործարանից 100 կիլո պատրաստի բամբակյա մանվածք և անցավ աշխատանքի:

Թիֆլիսում ձեռք բերվեց նաև մեկ մամուլ (պրես) կտորեղենները մամլելու (վերամշակելու) համար, վորպիսին մինչև այդ Հայաստանում չկար:

Տնայնագործական կոմիտեն այնքան զուրկ եր միջոցներից վոր նույնիսկ չկարողացավ ձեռք բերել մեկ փոքր շենք ներկատան համար և սկզբնական շրջանում գործվածքեղենների թելերը ներկվում էյին փողոցի մայթի վրա, մի փոքր կաթսայի մեջ: Չնայած մի շարք անհարմարություններին և շրջապատի թերահավատ վերաբերմունքին, մեկ ամիս չանցած այդ արհեստանոցի նոր սովորող կադրերի արտադրած կտորեղենները՝ շտապանդկան և սարպինկան, արդեն բավական նուրբ և բարձր վորակի էյին և հաջող էյին վաճառվում:

Բացի դրանից, այդ արհեստանոցում պատրաստվեցին նաև մի քանի գորգագործներ, վարժվելով նոր կատարելագործված տորքերի վրա: Այդ գորգագործներն արտադրեցին մի շարք գորգերի բարձր վորակի նմուշներ, վորոնց գործվածքի խառությունը մեկ քառակուսի մետրի մեջ կազմում եր 250.000 հանգույցից մինչև 300.000 հանգույց, վորպիսի խառության գորգեր Հայաստանում մինչ այդ չէյին գործված, բայց և այնպես միջոց-

ների սղության պատճառով հնարավոր չեղավ գորգերի արտադրությունը լայն կերպով ծավալել մինչև 1927 թ., յերբ պետության կողմից այդ նպատակի համար կոմիտեյի հաջորդ Հայտնարկոպլին տրամադրվեցին հատուկ միջոցներ:

Տնայնագործական կոմիտեն մինչև այդ ստացել եր 5000 ու կարճատև վարկ, վորը նույնպես հնարավորություն չեր տալիս նրան ձեռնամուխ լինել գորգերի կամ մահուդի արտադրության կազմակերպմանը, վորի համար պահանջվում ե առհասարակ յերկարատև վարկ, ուստի կոմիտեն ստիպված եր այդ ստացած գումարն ոգտագործել, ինչպես բամբակյա կտորեղենների արտադրության ծավալման, նույնպես և այլ արտադրությունների արտելների կազմակերպման համար:

Այդպիսով առաջին անգամ Հայաստանում—Յերեվանում կազմակերպվում են մի շարք կոոպերատիվ արտեղներ, ջուլհակության, ծխախոտագործության, ասեղնագործության, փայտամշակման և այլն:

Այդ արտեղներից առանձնապես խոշոր նշանակություն ունեցավ ջուլհակներինը, վորը կազմակերպվեց կոմիտեյի արհեստանոցում պատրաստված ու Տաճկաստանից յեկած արաբկիրցի ջուլհակներից:

1926 թ. ոգոստոս ամսին կազմակերպվում ե Հայտնարկոպլը, վորի առաջ դրված են լինում նույն նպատակները, ինչ վոր ունեցել եր տնայնագործական կոմիտեն, դրա համար նոր վարչությունն իր աշխատակիցներով նույն յեռանդով ու նվիրվածությամբ շարունակում ե կոոպերացներ, ներգրավելով իր ցանցում նորանոր տնայնագործներ ու արհեստավորներ:

1927 թ. վերջերին արտեղների թիվն արդեն կրկնապատկվում ե, միաժամանակ նրանք խոշորացվում են, կային նաև գորգագործական 7 արտեղներ մոտ 200 անդամներով, ընդվորում գորգագործության զարգացման և եքսպորտ գորգերի արտադրման համար պետությունը բաց ե թողնում Հայտնարկոպլին հատուկ վարկ, դրանով հնարավորություն եր ստեղծվում առանձնապես ուշադրություն դարձնել այդ կարևոր արհեստի վրա, վորի համար ձեռք ե բերվում անհրաժեշտ քանակի բուրդ, ներկեր, գործիքներ և տարվում ե լայն կազմակերպչական աշխատանք:

ԳՈՐԳԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՄԱՆ ՇՐՋԱՆԸ

Նկատի ունենալով գորգագործության առանձնահատուկ և բարձր բնույթը, նրա արտադրությունը ղեկավարելու համար Հայտնարկոռն իր ապարատում ստեղծում է հատուկ բաժին:

Գորգագործական բաժինը նպատակ է դնում գորգագործներին մատակարարել պատրաստի թելեր, կատարելագործված տորքեր (գազգյահներ) գործիքներ, արժեքավոր գորգերի նկարներ, և սովորեցնել արտադրելու ավելի նուրբ գործվածքի ու միորինակ

Բրդյա թել մանելը Իջևիանի գորգարտելում 1928 թ.

(ստանդարտ) չափերի գորգեր: Միաժամանակ աշխատում է ձեռքերել բրդի վերամշակության—գզելու և մանելու մեքենաներ, այսինքն վորոշ մեքենայացում ստացնել աշխատանքի պրոցեսի մեջ. մինչ այդ անհրաժեշտ է լինում բրդի վերամշակումը կատարել ձեռքով՝ հենց շրջանի գորգագործական արտեղներում, իսկ գորգի խավի թելերն անպայման բունական ներկերով ներկելու համար շրջաններում կազմակերպվում են հատուկ ներկարարական արտեղներ:

Այդ բոլոր աշխատանքը կատարվում է չափազանց դժվարին պայմաններում, համապատասխան հարմար շենքեր և անհրաժեշտ թվով պատրաստված մասնագետ կադրեր չունենալու հետևանքով:

աշխուժամենայնիվ, յերբ աշխատանքները հետզհետե ծավալվում են, անհրաժեշտ է դառնում նոր մասնագետ կադրեր պատրաստել, վորպիսի նպատակով 1928 թ. սկզբին Իջևիանում կազմակերպվում է Ձամայա գորգագործական դասընթացներ, վորտեղ հրահանգչուհի Բրոյանցի անմիջական ղեկավարությամբ տեղական գրագետ գեղջիկներին գործնականորեն և տեսականորեն պատրաստվում են տասը նոր մասնագետներ, վորոնք հետագայում կարողանում են ինքնուրույն կերպով ղեկավարել գորգագործական արտեղների աշխատանքները:

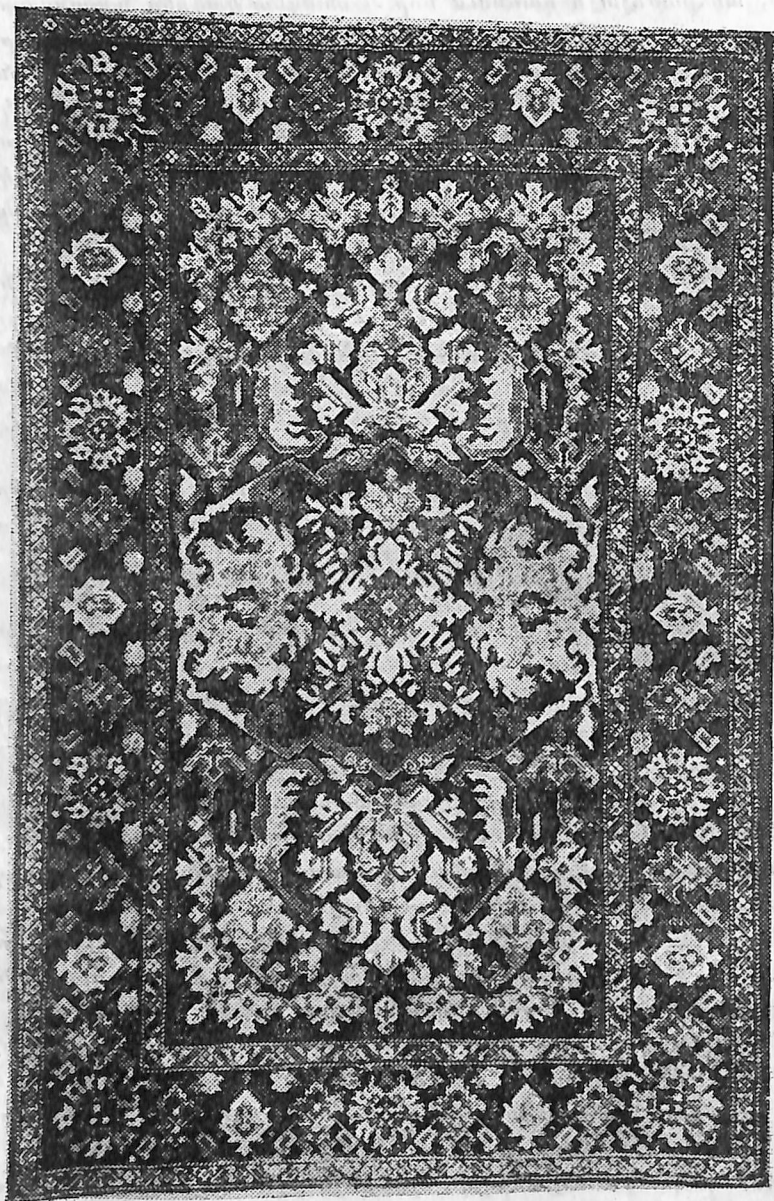
Նման դասընթացներ հետագայում կազմակերպվում են նաև Հայաստանի մյուս շրջաններում, ու մինչև 1931 թ. հիշյալ կադրերի թիվը 100-ից անցնում է: Նրանցից շատերը մինչև այժմ ել գորգագործության բնագավառում աշխատում են ղեկավար մասնագետների պաշտոններում և իրենց հերթին պատրաստում են նոր կադրեր:

Այդ կադրերից պետք է հիշատակել գորգագործական հրահանգիչներ Հրանուշ Այնաշյանին, վորը 1932 թ. ընթացքում յեղել է Գորգմիության վարչության նախագահ, Բեշան Աթաբեկյանին ու Սողոմոն Բաղդասարյանին:

Վերահիշյալ ձեռնարկումների շնորհիվ Հայտնարկոռն արդեն 1928 թ. կարողանում է առաջին անգամ հանձնել Անդրպետառի բաժանմունքին եքսպորտի համար մոտ 2000 մետր բավականի բարձր վորակի գորգեր, վոր արտահանվում է Անգլիա, Ամերիկա և Գերմանիա և ունենում է խոշոր հաջողություն: (Նկ. № 3):

Հայաստանի գորգերի վորակի մասին հետագայում թե Անգլիայի և թե Ամերիկայի մեր Արտաքին Առևտրի Ժողկոմատի ներկայացուցիչների կողմից ստացվում են շատ դրական, նույնիսկ գովասանական ինֆորմացիաներ: Այդ տեսակետից ուշադրության արժանի յե գերմանական մի շաբաթաթերթի «Իոյշեննուլտի ցայտունգ»-ի հոդվածը, վորը նվիրված է 1930 թ. գորգերի միջազգային առևտրին, վորտեղ իմիջի ալյոց գրված է հետևյալը՝

«Ընդհանրապես գորգերի արտադրությունը ևս Խորհրդային Միության հնգամյա պլանի հիման վրա, դեռ չսկսեց այն առջույնքը, վորի շնորհիվ նոր արտադրված գորգերն իրենց վորակով և չափերով բավարար են եքսպորտ շուկայի պահանջներին, ընդհակառակը, այդ պահանջներին հարմարվեն այնտեղ կատարվում է շատ դանդաղ և ինչպես յերեվում է գորգերի արտադրողներին դեռ հայտնի չեն արտասահմանյան շուկայի

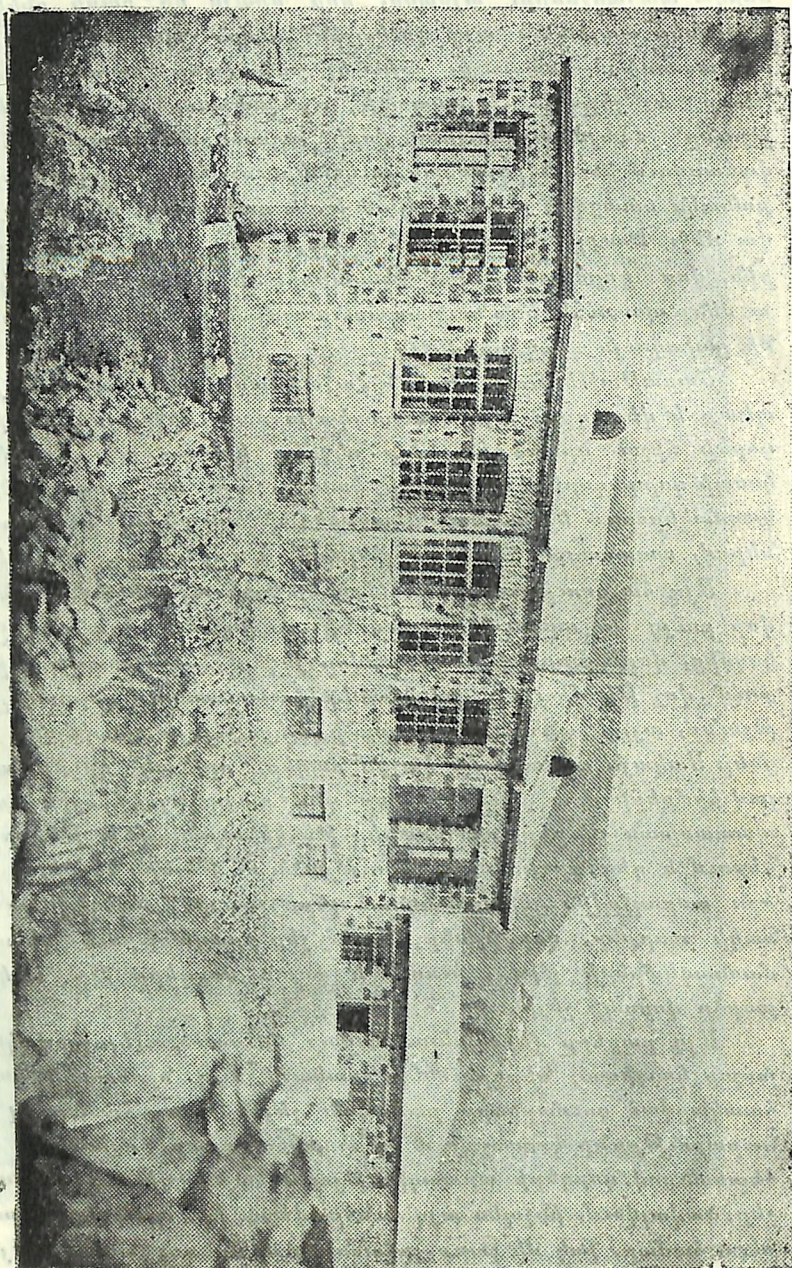
Նկ. 3. Գորգ պարսկա-հայկական վոճի գործված Լենինականի, արհեստանոցում 1934 թ.

ներկա պահանջները, այնպես, վոր միայն մի քարի ընկերու-
թյուններ տալիս են այդ շուկային ներկա պահանջներին հա-
մապատասխան ապրանք, այն ել չափազանց բարձր վորակի-
Պետք ե շեշտել Հայաստանի արհեստագործական ընկերու-
թյունը՝ «Հայտնարկոոպը», վորի արտադրած գորգերը հաջող
վաճառվում են Յեվրոպական շուկաներում։ Այդ գորգերի վորող
քանակն ստացվեց այստեղ 1930 թ. և վաճառվեց մի քանի ու-
րվա մեջ։ Խոսքը վերաբերում ե հայկական բարձրորակ գորգե-
րին, վոր գործված ե լավ նկարներից և դիմացկուն ներկերից
ու մենք պատահել ենք նախապատերազմյան շրջանում Ռուսաստա-
նի լավագույն գորգերի մեջ»։

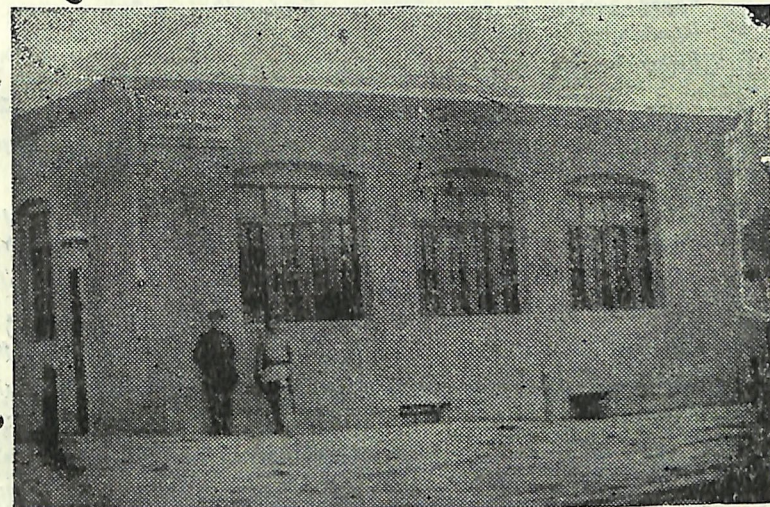
Շաբաթաթերթում հիշված Հայաստանի այդ հաջողությունը
պետք ե վերագրել այն նպատակահարմար միջոցառումներին և
գործի ճիշտ դրվածքին, վոր սկզբից կիրառվեցին Հայտնար-
կոոպի գորգագործական բաժնի կողմից, այն ե՝ գորգագործները
կազմակերպվում եյին կատարելագործված տորքերով ու գործիք-
ներով, պատրաստի ներկված թելերով և արժեքավոր նկարներով։

Այդ հաջողությունը հետևանք եր նաև այն ղեկավարության,
վոր ցույց ե տրվում գորգբաժնի մասնագետ հրահանգիչների
կողմից, վորի շնորհիվ և՛ հնարավոր յեղավ 1—2 տարվա ընթաց-
քում վոչ թե միայն վերականգնել Հայաստանում գորգագործու-
թյունը, այլ և անհամեմատ բարձր տեխնիկայի աստիճանի հաս-
ցնել։ Սակայն այստեղ ևս կային բացեր, որինակ՝ գործն ավելի
լավ հիմքերի վրա դնելու համար դեռ բացակայում եյին համա-
պատասխան շենքեր, պահեստներ թե կենտրոնում և թե շրջան-
ներում և դեռ բոլոր վերամշակությունն ու թելերի ներկելու գոր-
ծըն ամբողջովին կենտրոնացված չեր, չկային պահանջված քա-
նակի տորքեր, գործիքներ, նաև չեր բավարարում ղեկավար
մասնագետների թիվը, ուստի և բոլոր գորգերը 100 տոկոսով
բարձր վորակի չեյին։

Այդ բացերը վերացնելու համար անհրաժեշտ եր բավականին
խոշոր կապիտալ ներդրումներ, սակայն այդ նպատակի համար
հատկացված գումարները բավական չեյին, դրա համար ել շի-
նարարությունը կատարվում եր աստիճանաբար, մաս-մաս, վորի
հետևանքով գորգերի արտադրությունն այնպիսի արագ թափով
չեր ծավալվում, ինչպես այդ անհրաժեշտ եր պլանները կատա-
րելու համար, իսկ մի շարք շրջաններում ել գորգագործությունը
մնում եր անկազմակերպ վիճակում։

Բայց և այնպես Հայաստանում, շնորհիվ պետության լայն ուժանդակության, հնարավորություն ունեցավ մի քանի տարվա ընթացքում գորգագործության կարիքների համար կատարել բավական խոշոր շինարարական աշխատանք: Այսպես 1918 թ. ձեռք բերվեց մեկ փոքր կոմպլեկտ բուրդ գզելու և մանեյու մեքենաներ 80 մանող իլիկներով, իսկ 1930 թ. Գերմանիայից ստացվեց հատուկ պատվերով ավելի կատարելագործված սիստեմի մեքենաներ 200 իլիկով, նաև մեկ բուրդ վանալու մեքենա և այդպիսի

Նկ. 5. Իջևիվանի գորգագործական արտերի արհեստանոցի շենքը 1929 թ.

սով առաջին անգամ Հայաստանում հիմք դրվեց բրդի վերամշակության մեքենայացմանը:

Միաժամանակ այդ տարիների ընթացքում Յերեվանում կազմակերպվեց բավականին խոշոր ներկատուն, վորտեղ թելերը ներկելու և չորացնելու գործը կատարվում էր շոգիի միջոցով: Բացի դրանից Կիրովականում կառուցվեց մեկ բավականին մեծ շենք՝ սրահաստների և գորգերի արհեստանոցի համար, նման մեկ չ'ենք ավելի փոքր ծավալի, կառուցվեց Իջևիվանում: Պատրաստվեց ևս մոտ 2000 տորք ու անհրաժեշտ քանակի գործիքներ (մկրատ, ւանակ, կտուտիչ) գորգագործներին մատակարարելու համար:

Այդպիսով առաջին հնգամյակի վերջին տարին, այն է՝ 1932 թ. սկզբներին Հայաստանում գորգագործական բաժինն իր

ցանցում ուներ 41 արտել 2900 գորգագործ անդամներով և այդ տարվա եքսպորտի պլանը (9000 քառ. մետր) գերակատարվեց և եքսպորտին հանձնվեց 9050 ք.մ. գորգ, իսկ ամբողջ առաջին հընգամյակի ընթացքում եքսպորտին հանձնված գորգերի քանակը կազմում է 22000 ք. մետր:

Գորգագործական արտելներն ըստ շրջանների բաժանվում էին հետևյալ կերպով՝

Յերեվան	1 արտել	Դիլիջան	2 արտել
Լենինական	3 »	Իջևան	10 »
Կիրովական	5 »	Շամշադին	7 »
Ալլաշվերդի	5 »	Գորիս	3 »
Ստեփանավան	4 »	Սիսիան	1 »

1932 թ. ընթացքում արտելների թիվը հասավ 45-ի 3200 գորգագործներով, վորից 4 նոր արտելներ կազմակերպվեցին Դարալագյազի շրջանում:

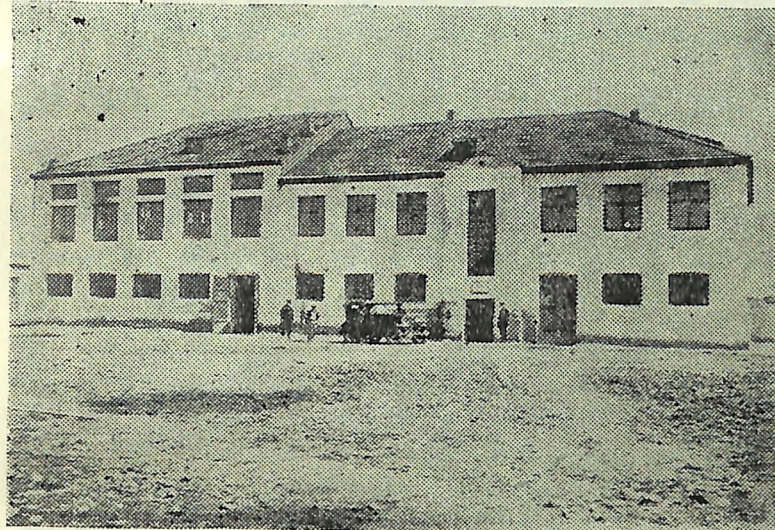
Գորգագործության արագ զարգացումը դեռ 1930 թ. Հայտնարկոտլի առաջ պահանջ դրեց ավելի ուժեղացնել գորգագործական բաժինը, վորի համար նպատակահարմար գտնվեց կազմակերպել գորգագործական կոոպերատիվ արտելներին միություն և այդ նպատակով Յերեվանում հրավիրվեց բոլոր արտելների ներկայացուցիչներին համագումար, ուր ընտրվեց Գորգմիության առանձին վարչություն և մտավ Հայտնարկոտլի ցանցի մեջ:

Այդ վերակառուցման շնորհիվ գորգերի արտադրությունը տարվեց ավելի ուժեղ թափով: Դրան վորոշ չափով նպաստեց նաև այն, վոր այդ տարիներում արտասահմանից (Հունաստանից) Հայաստան ներգաղթեցին տաճկահայեր, վորոնց մեջ կային վորակավոր կին գորգագործներ: Հաստատվելով Յերեվանում ու Լենինականում նրանք նշանակալից դեր կատարեցին այս յերկու քաղաքներում բարձր վորակի գորգերի արտադրության զարգացման գործում:

Նրանց հետ Հունաստանից յեկել եր նաև ընկ. Խորեն Մահտեսյանը, վորը գիտեր գորգերի քիմիական նյութերով վանալու մասնագիտությունն և, հրավիրվելով Գորգմիության կողմից այդ աշխատանքին, սկիզբը դրեց Հայաստանում գորգերի քիմիական վացման գործին, վորը հետագայում խոշոր նշանակություն է ունենում Միության և մյուս հանրապետությունների համար, վորտեղ այն դեռ գոյություն չունի:

Այսպիսով Գորգմիությունն ունենալով գորգագործությանն.

սպասարկող բոլոր ոժանդակ մասնագիտական ճյուղերը (ցեխերը) մասամբ ամբողջովին մեքենայացրած, մասամբ կիսամեքենայացրած, ինչպես որինսկ՝ բոլորը վանալու, գզելու, մանելու, թելերը վորելու (գորգի հենքի և միջնաթելի համար 1930 թ. սկսած գործածվում է բամբակյա թել), ձեռք է բերված հատուկ թել վորելու և բրդյա թելերը ներկելու մեքենաներ, սակայն այդ ձեռնարկությունների Յերեվան քաղաքում ցրվածության և միտեղ չկենտրոնացված լինելու հետևանքով խիստ դժվարացնում եր

Նկ. 6. Գորգմիության կենտրոնական պահեստի և գորգի արհեստանոցի շենքը Յերեվանում 1934 թ.

նրանց վրա անմիջական ղեկավարություն ունենալը և միաժամանակ խոշոր ծախսեր եր պահանջում նյութերը մեկ ձեռնարկությունից մյուսը փոխադրելու համար:

Վերոհիշյալը նկատի ունենալով 1932 թ. Գորգմիության վարչությունը վորոշում է կառուցել Յերեվանում մի շարք շենքեր և այդ բոլոր ձեռնարկությունները կենտրոնացնել մեկ հողամասի վրա, սակայն միջոցների սղության պատճառով հնարավոր չի լինում բոլոր նախատեսված շենքերի կառուցումն սկսել միաժամանակ, ուստի նախ և առաջ ձեռնարկվում է կառուցել ամենամանրագույնը, այն է՝ կենտրոնական պահեստի, գորգագործական արհեստանոցի և վարչության գրասենյակի շենքը, վորը և ավարտվում է

1933 թ. վերջին: Նույն 1933 թվին Միութենական Արտաքին Առևտրի Ժողկոմատի ոժանգակությամբ ձեռնարկվում և կառուցել գորգերի քիմիական լվացարանի արհեստանոցի շենքը, իսկ սկսած 1934 թ. կառուցվում և նիրկատան շենքը և մեկ շենք էլ բանվոր-ների ու մասնագետների բնակարանների և մսուրի համար:

Կենտրոնական պահեստի, դրասենյակի, գորգերի արհեստանոցի և մսուրի կառուցումով Գորգմիությունը հնարավորություն և ստանում կարգավորելու նախ պահեստի տշխատանքները, վորը

Նկ. 7. Գորգմիավորման գորգերի քիմիական լվանալու արհեստանոցի շենքը 1934 թ. Յերեվան

չափազանց խոշոր նշանակություն ունի գորգերի արտադրության գործում, վորոհետև նախքան թեկերն ու այլ նյութերը և գործիք-ները շրջաններ ուղարկելն ու արտադրության բաց թողնելը՝ անհրաժեշտ և պահեստում նրանց դասավորել, գտել, ստուգել վորա-կը, վորպիսի աշխատանքը նախկին փոքր, մութ, խոնավ պահեստ-ներում հաճախ հնարավոր չէր լինում կատարել:

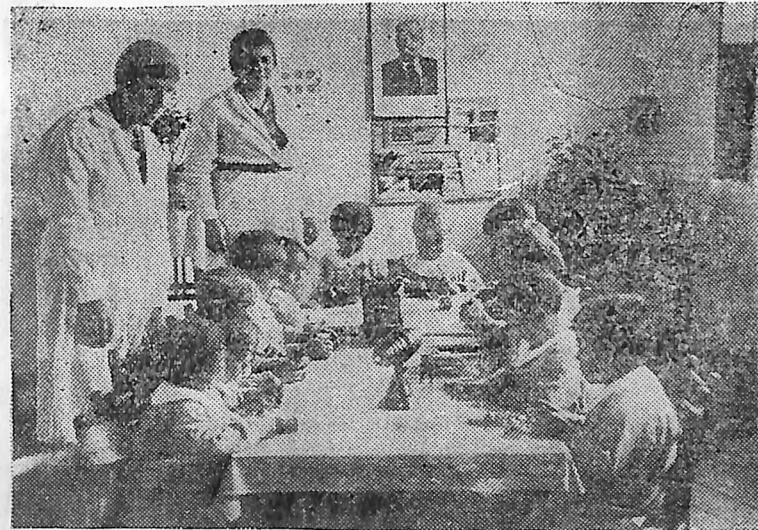
Դրասենյակի պահեստին մոտ լինելը նույնպես իր խոշոր առավելությունն ունի շրջանառության արագ կատարման ու անմիջապես ղեկավարության ու հսկողության համար:

Նույն շենքի վերին հարկում Գորգմիությունը կազմակերպեց

գորգերի բավականի մեծ արհեստանոց հարյուր գորգագործների համար, վորին կից՝ մսուր և մանկապարտեզ գորգագործների յի-րեխաների, այլ յեվ հատուկ մեկ սենյակ թանգարանի համար:

Գորգերի արհեստանոցի կազմակերպումը Յերեվանում վաղուց էր զբաղեցնում Գորգմիության վարչության, վորովհետև միայն արհեստանոցային պայմաններում հնարավոր և արտադրել ավելի բարձր վորակի գորգեր:

Գորգագործության մեջ հայկական վոճի վերականգման գործում,

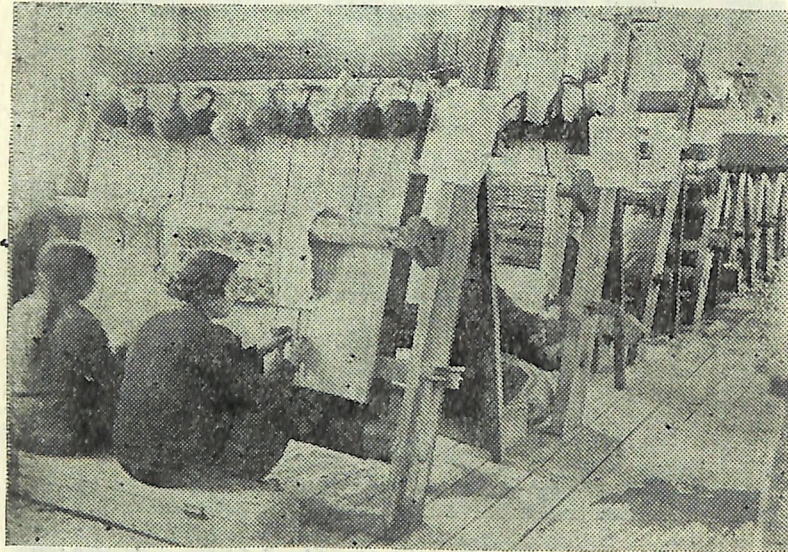

Նկ. 8. Յերեվանի գորգարհեստանոցին կից մանկապարտեզ 1934 թ. վորը կազմում է Գորգմիության նպատակներից մեկը, վորոշ դեր կատարեց նայել Հունաստանից յեկած յերիտասարդ Նեկարիչ Հա-կոբ Քեշիշյանը, վորը լավ ծանոթ էր գորգերի տարբեր վո-ճերին և հատուկ ուսումնասիրել և հայկական գորգերի վոճը: Գորգ-միության կողմից հրավիրվելով աշխատանքի Քեշիշյանը պատ-րաստեց մի շարք հայկական վոճի նկարներ և վորոնցից սկսե-ցին արտադրվել առանձնապես արժեքավոր գորգեր:

Գորգմիության ունեցած նվաճումներից առանձնապես պետք է նշել նաև գորգերի քիմիական լվացման գործի կարևոր նշանակու-թյունը, վորն ունեցավ ամբողջ միության համար, վորովհետև այն բոլոր գորգերը, վորոնք արտահանվում էին արտասահմանյան շուկաները, նախքան վաճառելը նախապես յենթարկվում էին քիմիական լվացման:

Այդպիսի լվացքատներ գոյութիւն ունեն թե Յեւրոպական
յերկրներում և թե Ամերիկայում:

Գորգերի քիմիական նյութերով լվանալը հետապնդում է մի
քանի նպատակ — առաջին՝ դրանով փորձվում է գորգի թելերի գույ-
ների դիմացկանութիւնը և յետո՛ւ գորգի խաւը ներկւլած է խու-
նացող ներկերով, լվանալու ընթացքում այդ ներկերը կամ բոլո-
րովին կամ զգալի կերպով կորցնում են իրենց գույնը, իսկ բու-
սական դիմացկուն ներկերն ընդհանրապէս՝ նրանց գույնն ավելի

Նկ. 9. Յերեւանի գորգագործական արտելի գորգի արհեստանոցը
60 տորքով, 110 աշխատող, 1934 թ.

պայծառանում է ու փայլ է ստանում, յերկրորդը՝ գորգը քիմիա-
կան նյութերով (խլոր, կաուստիկ և այլն) լվանալուց յենթարկ-
վում է ախտահանման (դեզինֆեկցիայի), ահա այդ նկատառում-
ներով վերջին տարիներում արտասահմանում անհրաժեշտորեն
պահանջվում է, վորպեսզի գորգերը նախքան վաճառելը քիմիա-
պես լվանան, սակայն Խորհրդային Միութեան մեջ վոչ վոքի հայտ-
նի չէր գորգերի քիմիական լվանալու միջոցը, իսկ վորովհետև
Արտաքին Առևտրի Ժողովմատը յուրաքանչյուր տարի խոշոր վա-
լուտային գումար եր վճարում արտասահմանում գորգերը լվանա-
լու համար, ուստի, յերբ հայտնի դարձավ, վոր Հայաստանում
արդեն ձեռնարկվել է այդ աշխատանքին և գորգերը քիմիապես

լվացվում են, այն ել շատ հաջող կերպով, առաջարկվում է Հա-
յաստանի Գորգմիութեան ծավալել այդ աշխատանքն այնպես,
վորպեսզի հնարավոր լինի մյուս հանրապետութիւններին ևս
սպասարկել:

Նույն մասնագետ Խ. Մահուեսյանի առաջարկութեամբ
և նրա կազմած նախագծով, վորոշվում է գորգերի լվացման գործը
յենթարկել մեքենայացման և արդեն պատրաստված է 3 լվանալու
մեքենա, վորոնք սարքավորվում են նոր արհեստանոցի շէնքում:

Նկ. 10. Գորգերի քիմիական լվացումը ձեռքով 1934 թ. Յերեւան

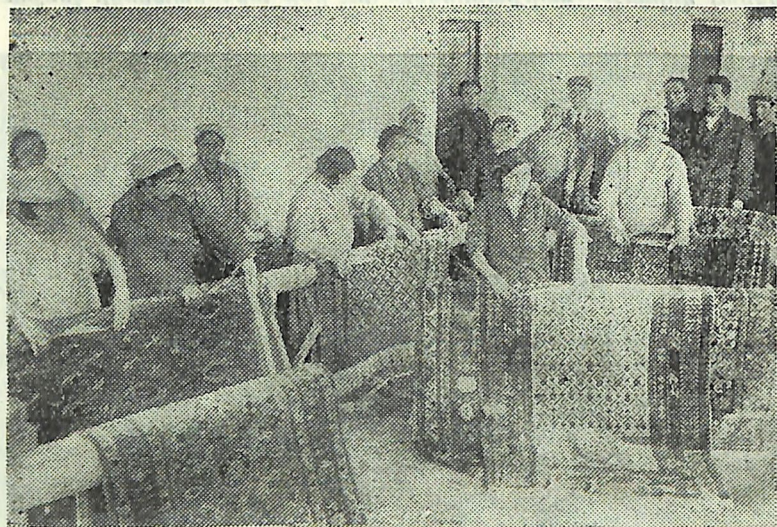
Բացի այդ Գորգմիութիւնը ձեռք է բերել գորգերի խաւը
խուզելու մեկ մեքենա, այդ մեքենաներն անհամեմատ ավելի ար-
դյունք են տալու, քան այն, վոր այդ աշխատանքները մինչև
այժմ կատարվում էին ձեռքով:

Գորգերի լվացման գործը Խորհրդային Միութեան մեջ
այժմ կատարվում է միայն Հայաստանում, ուստի բոլոր մյուս
հանրապետութիւններէց գորգեր ուղարկվում են լվանալու Յերե-
ւան, իսկ գորգեր լվանալու գործը սովորելու համար Հայաստան
են գալիս ուսանողներ այլ հանրապետութիւններէց:

Թուրքմենստանի գորգագործական միութիւնը, վորն ամե-

նախորդին և Նորհրդային Միության մեջ, ուղարկելով 2 ուսանող գեմել և Հայաստանի Գորգմիությանը հետևյալ գրությունով՝

«Այն փաստը, վոր Միջին Ասիայում, համաձայն Ներշնչի նկարագրության, 10-րդ դարում, Նալիֆա թագավորի պալատում գոյություն և ունեցել գորգերի արտադրության արհեստանոց և թուրքմենստանում, վորտեղ 13-րդ դարում համաձայն Մարկու-Պոլոի (խալաբի գիտնական ճանապարհորդ) տեղեկությունները»

Նկ. 11. Գորգերի խողելը քիմ. լվանալուց հետո 1934 թ. Յերևան

արտադրվելիս են յեղել աշխարհի ամենալավ գորգերը, 1934 թ. ալստեղից Ձեզ մոտ՝ Հայաստան են գալիս սովորելու գորգերի վերամշակության ձևը, դա ապեցույց է այն բանի, վոր ինչպիսի խոշոր նվաճում է կատարել Հայաստանը գորգերի արտադրության զարգացման գործում»:

ԳՈՐԳԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԿԱ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Առ 1935 թ. հունվարի 1-ը, Հայաստանի գորգագործությունն վրենից ներկայացնում է հետևյալ պակտերը, սկսած 1930 թ. Հայտնարկուպի գորգագործական բաժինը, մի քանի անգամ վերակառուցումից հետո, ավելի ու ավելի արագ թափով ծավալում է իր աշխատանքները և հետզհետե ընդգրկում է Հայաստանի համարյա բոլոր գորգագործական շրջանները, վորտեղ անցյալում գորգագործություն գոյություն չի ունեցել, ինչպես Նոր-Բայազետի և Մարտունու շրջանները:

Բացի գյուղական վայրերից, գորգերի արտադրությունը խոշոր չափով զարգանում է և քաղաքներում, նրաց թվում, գլխավորապես Յերեվանում, Լենինականում, Նոր-Բայազետում ու մասամբ Կիրովականում և Գորիսում: Ըստ վորում Լենինականում ու Յերեվանում արտադրվում են ամենաբարձրորակ գորգեր, շնորհիվ Հունաստանից ներգաղթած հմուտ գորգագործուհիների, վորոնց խոշոր մասը ներկայումս ընդգրկված է արհեստանոցներում:

Վերջին 2—3 տարիների ընթացքում Գորգմիությունն աշխատում է գորգերի արտադրությունը հնարավորին չափով գորգագործների տներից փոխադրել արհեստանոցները, նախ այն նպատակով, վոր ընդհանուր արհեստանոցում գորգագործները սովորում են կոլեկտիվ աշխատանքի ու մնայուն կադրեր են հանդիսանում և յերկրորդ՝ արհեստանոցում շնորհիվ մասնագետ հրահանգչի մշտական հսկողության, ստացվում են անհամեմատ բարձր վորակի գորգեր:

Ներկայումս արհեստանոցներ կան համարյա բոլոր շրջաններում, վորոնցից որինակելին կարելի չե չհամարել Յերեվանի և Նուբարաշենի (Յերեվանի մոտ) արհեստանոցներն ու Կիրովականի «Ս. Բրոյանցի անվան» արհեստանոցը:

Այն շրջաններում, վորտեղ գորգագործությունը նոր է մտցվում, կազմակերպվում է ընդհանուր արհեստանոց ու մասնագետ հրահանգչի միջոցով տեղի գեղջիկուհիները սովորում են գորգ գործել: Պետք է ասել, վոր բոլոր նոր սովորողները վարժվում են գորգ գործել վոչ թե միայն մասներով, այլ և կեռով (չանգալով), վորն ավելի հեշտացնում է աշխատանքը:

Գորգ գործելն առհասարակ բարդ արհեստ չէ, բայց մանրակրկիտ է: Նա կարելի չե սովորել մի քանի ուրվա մեջ, գլխավորապես պահանջվում է իմանալ գորգի հենքի պատրաստելու և

ասպը կապելու ձևը, նաև միջնաթելի անցկացնելու ձևը, իսկ հանգուլցների կապելը կարելի չե յուրացնել մի քանի բոլակում:

Գորգը լավ գործելու համար գլխավորապես պահանջվում է ուշադրութուն: Դրա համար ել նկատվում է, վոր մեծ մասամբ նոր սովորողներն ավելի ուշագիշ են և գործում են լավ վորակի գորգեր, քան յերկար տարիներ աշխատող գորգագործները, յեթե պահանջված ուշադրութուն չեն ունենում դեպի աշխատանքը:

Գորգմիությունը 1934 թ. վերջին վերակառուցումից հետո անվանվում է Գորգմիավորում, վորի ընդհանուր ղեկավարութունն իրագործում է Հայտնարկողը, հանձնիս նրա վարչության նախագահ Հմայակ Յերզնկյանի:

Գորգմիավորման վարչության կազմը բաղկացած է հետևյալ բաժիններից՝ կազմարտագրական, պլան-հաշվառման, մթերման ու մատակարարման, կենտրոնական հաշվապահության և ընդհանուր բաժին, վորոնց գլխավորում է վարչության նախագահը:

Ներկայումս գորգագործական արտեղների մեծ մասը խոշորացված են և գտնվում են շրջանային կենտրոններում ու քաղաքներում՝ Յերեվան, Լենինական, Կիրովական, Ստեփանավան, Նոր-Բայազետ, Մարտունի, Բասարդեշար, Իջևան, Շամշադին (Բերդ), Զանգեզուր (Գորիս և Սիսիան), վորոնք ունենալով այդ կենտրոններում արհեստանոցներ և պահեստներ, միևնույն ժամանակ տալիս են գորգեր գործելու և իրենց շրջանի գյուղերում գտնվող արհեստանոցներին և տան մեջ աշխատող գորգագործներին: Այդ գյուղական բոլոր գորգագործական կետերի քանակն ընդհանուր առմամբ կազմում է 60-ից ավելի՝ 2500 գորգագործներով, վորոնց աշխատանքներն սպասարկում ու ղեկավարում են գորգմիավորման գասընթացներն ավարտած մոտ 80 մասնագետ հրահանգիչները:

Գորգմիավորման ցանցի մեջ են մտնում նաև 3 գորգագործական կետ, վորոնք գտնվում են Համամու, Ուզունլար և Կողբ գյուղերում, վոր 1934 թ. հանձնվել են տեղի կոլտնտեսություններին այն նկատառումով, վոր գորգագործների մեծամասնությունը լինելով կոլտնտեսությունների անդամներ, ավելի նպատակահարմար կերպով կոգտագործվեն վերջինների կողմից, սակայն մեկ տարվա այդ փորձը ցույց տվեց, վոր կոլտնտեսություններն անկարող հանդիսացան աշխատանքները ռացիոնալ կերպով կազմակերպել ու պատշաճ ղեկավարութուն ցուցաբերել, նրան հետին տեղ դնելու հետևանքով, և ավելի լավ կլինեք, վոր այդ 3 կետերը կրկին վերադարձվեն գորգմիավորման ցանցի մեջ:

1935 թ. արտագրական պլանը կազմում է 12000 քառ. մետր գորգ, վորն իրագործելու համար անհրաժեշտ է մոտ 2500 գորգագործ: Չնայած վոր գորգագործների թիվը համեմատած 1932-33 թվականների հետ զգալի չափով պակասել է, սակայն շնորհիվ արհեստանոցների քանակի ավելացման բարձրանում է նաև միջին արտագրողականությունը, վորովհետև արհեստանոցներում գորգագործներն աշխատում են որեկան 8 ժամ, տարվա մեջ 11 ամիս շարունակ և միջին հաշվով գործում են 7—8 ք. մետր գորգ մինչդեռ տներում աշխատող գորգագործները, վորոնք դեռ կազմում են խոշոր մեծամասնություն, աշխատում են պատահական կերպով, այն է՝ տարվա մեջ վոչ ավել, քան 5—6 ամիս և միջին հաշվով արտագրում են 3—4 քառ. մետր գորգ:

Հայաստանում մեծ մասամբ գործվում են խիտ գործվածքի գորգեր՝ վորոնց մեկ քառ. մետրի մեջ լինում է 250—300 հազար հանգուլց (գործվածքը վորքան խիտ լինի, այնքան ավելի յերկար ժամանակ է պահանջվում և ավելի բարձր գնահատվում), իսկ գորգագործը 8 ժամվա ընթացքում կարող է կապել վոչ ավել, քան 5—6 հազար հանգուլց:

Նախապատերազմյան շրջանում Հայաստանի ամենախիտ գործվածքի գորգերը 75—80 հազար հանգուլցից ավել չեն ունեցել, իսկ մեծ մասամբ ունեցել են 50—60 հազար:

Համաձայն 2-րդ հնգամյակի պլանի նախատեսված էր, վոր Գորգմիավորումը 1935 թ. պետք է արտագրեր 20,000 ք. մ. գորգ, սակայն գյուղական կոլտնտեսությունների վերջին տարիներում ուժեղ զարգացման ու ընդհանրապես գյուղացիության տնտեսական դրության բարելավման հետևանքով այն գորգագործները, վորոնք մեծ մասամբ կոլտնտեսությունների անդամներ են, վորոշ շրջաններում, գլխավորապես տեխնիկական բույսերի մշակույթների շրջաններում այժմ առանձին կարիք չեն զգում գորգագործությամբ պարապելու, վորն այնքան յեկամուտ չի տալիս ինչքան գյուղատնտեսական աշխատանքը կոլտնտեսությունում: Ուստի այդ շրջաններում գորգ գործել ցանկացողների թիվը հետզհետե նվազում է: Հետևապես անհրաժեշտ է դառնում գորգագործությունը տարածել այն լեռնային շրջաններում, վորտեղ ձմեռն ավելի յերկարատե է և հացաբույսերի ու տեխնիկական բույսերի ինտենսիվ կուլտուրան ուժեղ չի զարգանում, և հնարավորություն կլինի կանանց ազատ բանվորական ուժը գործադրել գորգագործության նպատակին: Նկատի ունենալով այդ, անհրաժեշտ է գառ-

նում յուրաքանչյուր տարի պատրաստել մասնագետ հրահանգիչ-ներին նոր կադրեր:

1934 թ. ընթացքում Հայաստանի գորգմիավորման գծով Յերեվանում կազմակերպված դասընթացներում, թե տեսականորեն և թե գործնականորեն պատրաստվել են 40 հոգի յոթնամյա և միջնակարգ կրթություն ունեցող յերկու սեռից յերիտասարդ մասնագետ կադրեր, վորոնց մի մասը Հայաստանի դանազան շրջաններում ներկայումս ինքնուրույն ղեկավարում և գորգերի արտադրությունը: Այդ յերիտասարդ բովականաչափ կրթություն ունեցող մասնագետներից (վորպիսիք նախկինում գորգագործ չեն յեղել), հավանական և գտնվեն աշխատի մարդիկ, վորոնք խորաշնալով իրենց մասնագիտություն մեջ, կարողանան ավելի յեվս կատարելագործություններ մտցնել գորգերի արտադրության բնագավառում ու իրենց հերթին պատրաստեն նոր կադրեր:

Ներկայումս չնայած, վոր ձեռքի գործված գորգերի պահանջը Յեվրոպական ու Ամերիկական շուկաներում չի թուլացել, սակայն, վորովհետև առաջարկը քանի գնում ավելանում և, ուստի գորգերի առևտրի բնագավառում մրցումն ավելի ու ավելի ուժեղանում և, վորի հետևանքով գորգերը վաճառվում են համեմատած առաջվա հետ ցածր գներով:

Վերջին տարիներում Չինաստանը, Հնդկաստանը, Պարսկաստանը, Թյուրքիան և այլ յերկրներն արտահանում են հագին քանակությամբ գորգեր (տարեկան մոտ մեկ միլիոն քառ. մետր) և վաճառում են չափազանց ցածր գներով, շնորհիվ այդ յերկրներում գոյություն ունեցող բանվորների շահագործման: Այն ինչ խորհրդային Միությունը չի կարող այդ միջոցին դիմել:

Խորհրդային Միությունում տարեկան արտադրվում և մոտ 150 հազար քառ. մետր գորգ, վորից բարձր վորակ կազմում են վոչ ավել, քան 50 տոկոս, և վորոնք արտասահմանյան շուկաներում հաջող վաճառվում են:

Հայաստանում բարձրորակ գորգերը կազմում են 60 տոկոս և արտակարգ վորակի՝ 10 տոկոս, իսկ մնացածները լինում են միջակ վորակի:

Վորպեսզի բոլոր արտադրված գորգերը հաջող կերպով վաճառվեն, անհրաժեշտ և ավելի ու ավելի բարձրացնել գորգերի վորակը և գլխավորապես նրանց գեղարվեստական կողմը, վորը գորգի արժեքավորման համար գերակշռող նշանակություն ունի:

Ինչպես Գորգմիավորումը, նույնպես և Միություն մյուս հան-

րապետությունների գորգագործական կազմակերպությունները, իրենց արտադրած բոլոր գորգերը հանձնում են Պետառին (Գոստորգ), վորը լինելով Անդրկովկասում միջնորդ Միությունական տնայնագործական ապրանքների արտահանման կազմակերպության «Կովյորկուստեկապորտ»-ի միջնորդ լիազորը, Արտաքին Առևտրի Ժողկոմատի մի ճյուղն և և փաստորեն իրագործում և գորգերի վաճառքն արտասահմանում:

«Կովյորկուստեկապորտ»-ը նաև ներմուծում և արտասահմանից գորգագործության համար ներկերը՝ ինդիգո (լեղակ) յեվ կաշենիլ (վորդան կարմիր), վորոնք խորհրդային Միությունում չկան:

Նմանապես նա մատակարարում և նաև գորգերի նկարներ, վորոնք պատրաստվում են Թիֆլիսում Անդրպետառի նկարչական արհեստանոցում: Գորգագործության համար անհրաժեշտ քանակի բուրդ, բամբակյա թել, տորքերի համար փայտանյութ, յերկաթ և թեղերի ներկելու համար դանազան քիմիական նյութեր ստացվում են պլանային կարգով Համամիությունական Արհեստագործական Կոոպերացիայի խորհրդի—Վսեկոպրոմսովետի միջոցով:

Բուսական ներկեր, ինչպես կարմիր գույնի համար տորոն, դեղին գույնի համար դեղնածաղիկ և սրճագույնի համար ընկույզի կեղեվ Գորգմիավորումը մթերում և Հայաստանում, սրանցից տորոն—տարեկան մոտ 15000 կիլոգրամ, պահանջի միայն մի յերբորդ մասը մթերվում և Հայաստանում, իսկ մնացածը ձեռք և բերվում Ադրբեջանի և Դաղստանի հանրապետություններում:

Չին ժամանակներում նախկին Հայաստանի գորգագործները կարմիր գույնի համար, բացի տորոնից խոշոր չափով գործածելիս են յեղել նաև վորդան կարմիր հայտնի ներկը, վորն ստացվում և մի տեսակ փոքր միջատից (վորդ), վորն ապրում ու բազմանում և միայն հատուկ թփերի վրա, վոր հներում Հայաստանում բավականին տարածված և յեղել, սակայն այժմ գրեթե բոլորովին անհետացել և: Ներկայումս այդ ներկը (կաշենիլ) ստացվում և միայն Ամերիկայից կամ Իսպանիայից:

ԳՈՐԳԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՇԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Գորգագործ կոլտնտեսուհիները ձմեռային ամիսներին և ընդհանրապես տարվա ընթացքում նրանք, վորոնք իմանում գորգ գործելը, սովոր չեն առանց աշխատանքի մնալ, անկա-

կամ այնքան ազատ ժամանակ կունենան, վորպեսզի գործեն 1—2 գորդ թե իրենց սեփական կարիքները և թե կոլտնտեսության կամ վաճառքի համար։ Անհրաժեշտ ե կազմակերպել այգալիսիներին այնպես, վոր գորգագործությունը կոլտնտեսությունների աճման հետ նույնպես շարունակի իր գոյությունը, և դրան պետք ե ամեն կերպ նպաստեն կոլտնտեսությունների վարչությունները, նույնիսկ ձեռք առնեն միջոցներ, վորպեսզի այդ գեղեցիկ և արժեքավոր արտադրությունն իրենց մոտ ավելի ևս զարգանա։

Գորգագործությունը յեթե լավ հիմքերի վրա դրված լինի և արտադրվեն բարձրորակ գորգեր, կարող ե ավելի արդյունավետ լինել քան վորևե այլ արհեստ։ Բացի այդ կոլտնտեսության վարչությունը պետք ե ուշադրություն դարձնի, վորպեսզի յուր քան չյուր յերիտասարդ կուտընտեսունի, վորը չի իմանում գորգ գործել, անպայման սովորի այդ արհեստը և ձմեռվա ամիսներին զբաղվի դրանով։

Յեվ յեթե կոլտնտեսությունները կարողանան գորգերի արտադրությունը կազմակերպել նպատակահարմար կերպով և շահագրգռեն գորգագործներին բավարար աշխտորով, կարող կլինեն լավագույն գորգերի մի մասը հատկացնել պետությանը եքսպորտի համար։ Պետք ե հիշել, վոր լավ վորակի գեղեցիկ գորգը վորքան ել ինքնարժեքով բարձր լինի, նա ավելի շահավետ կդառնա, քան ցածր ինքնարժեքով միջակ վորակի գորգը։

Յեթե գորգերի արտադրությունը դաշտային շրջաններում վորոշ նպիտակ պահասի՝ սակայն լեռնային շրջաններում, ինչպես Լենինականի, Կիրովականի, Դիլիջանի մի քանի մասերում, նմանապես Նոր-Բայազետի, Մարտունու, Բասարգեշարի, Ախտալի և Աբարանի, վորտեղ ձմեռն ավելի յերկարատե ե և մինչև այժմ այդ շրջաններում Գորգմիավորումը հնարավորություն չի ունեցել ծավալելու իր աշխատանքները, այդ վայրերում գորգագործությունը կարող ե լայն ծավալ ստանալ։

Միայն 1934 թ. սկսած Գորգմիավորումը փորձ արեց կազմակերպել գորգերի արտադրությունը Նոր-Բայազետում, Մարտունու և Բասարգեշարում ու չնայած տեղի բնակիչները բոլորովին չէին իմանում գորգ գործել, սակայն շնորհիվ արհեստանոցների համար ձեռք բերած համապատասխան շենքերի, կարճ ժամանակվա ընթացքում այդ 3 կետում Գորգմիավորման մասնագետների միջոցով պատրաստվեցին մոտ 300 գորգագործ, մեծ մաս

սամբ յերիտասարդ աղջիկներից, վորոնք հենց սկզբից վարժվեցին արտադրել վորակավոր գորգեր։ Յեվ յեթե այդ շրջանների գյուղերում ևս գտնվեն հարմար շենքեր արհեստանոցների համար, հավանական ե, վոր գորգագործների թիվը մի քանի հազարի հասնի և դա իրագործելի կլինի, յեթե յուրաքանչյուր գյուղի կոլտնտեսություն կամ գյուղխորհուրդ գիտակցի գորգագործության կարևոր նշանակությունն ու հատկացնի գորգագործության արհեստանոցի համար համապատասխան շենք։

Նույնպիսի հաջողությամբ անկասկած գորգագործությունը կարելի յե կազմակերպել Հայաստանի մյուս լեռնային շրջաններում։

Բացի գյուղական գորգագործներից, քիչ չեն լինի գորգ գործել սովորելու ցանկացողները նաև քաղաքներում, վորովհետև այժմ գորգ գործելու արհեստն այնքան հեշտացել ե, վոր յերբ Գորգմավորման կողմից տրամադրվում ե անհրաժեշտ գործիքներ—պատրաստի ներկված թելեր և նկար, գործել սովորելու համար 10—15 օրից ավելի ժամանակ չի պահանջում։

Գորգագործությունն իբրև գեղարվեստական աշխատանք, անհամեմատ ավելի բարձր ե և հետաքրքիր, քան վորևե ձեռագործ, վորով կանայք զբաղվում են տներում ազատ ժամանակ, և ինչու ամեն տան մեջ չի կարելի գործել տարվա ընթացքում թեկուզ մեկ կամ յերկու փոքր գորգ։

Պետք ե նշել նաև այն, վոր ինչքան գորգ գործողը գիտակից և կուլտուրական ե, այնքան բարձր վորակի գորգ ե արտադրում, իսկ ինչպես գիտենք լավ վորակի գորգը միշտ գնահատվում ե ավելի բարձր և տալիս ե ավելի վարձատրություն։

Գորգագործական տորքը պետք ե լինի իբրև զարդ յուրաքանչյուր տան մեջ—ինչպես օրինակ՝ Բելգիայում և Շվեյցարիայում համարյա բոլոր տներում կարելի յե պատահել ասեղնագործության գործիքի, իսկ Շոտլանդիայում (Անգլիա) ջուլհակության տորքը, նմանապես Միության հյուսիսային շրջաններում, վորտեղ միլիոնավոր կանայք զբաղված են տան մեջ հաշիաների հյուսվածքով, վորը հայտնի յե «Ռուսական կրոժեվա» անունով և վաճառվում ե թե արտասահմանում և թե ներքին շուկաներում։

Այգալիսով յեթե գորգագործությունը տարածվի Հայաստանի բոլոր շրջաններում, կասկածից դուրս ե, վոր յուրաքանչյուր տարի աշխատող գորգագործների թիվն աստիճանաբար

կրարձրանաւ և սխալված չենք լինի, յեթե ասենք, վոր մի քանի տարուց հետո նրանց թիվը կհասնի տասն հազարից ավելի ու գորգեր կարտադրվեն մի քանի տասնյակ հազար քառ. մետր:

Այստեղ կարող ե հարց ծագել, արդյոք Հայաստանում գորգագործութեանը կարելի կլինի տրամադրել այդքան բուրդ և հնարավոր ե արդյոք այդպիսի խոշոր քանակի գորգեր իրացնել—վաճառել:

Բրդի խնդիրը, վորը հիմնական հումուլթն ե կազմում գորգագործութեան համար, այսուհետե կարող ե լուծվել բարեհաջող կերպով, չնայած, վոր ներկայումս բուրդը համարվում ե դիֆիցիտային ապրանք և բաց ե թողնվում պլանային կարգով, սակայն դա կրում ե ժամանակավոր բնույթ և կախված ե վոչխարաբուծութեան զարգացումից: Ինչպես հայտնի յե՝ վոչխարները թիվը վերջին տարիներում կուլակային տարրերի ֆնասարաբուծեան հետևանքով, ինչպես Խորհրդային Միութեան մյուս հանրապետութեաններում, նույնպես և Հայաստանում պակասել ե:

Համաձայն Հայպետառի տվյալների 1925 թ. վոչխարների և այծերի թիվն Հայաստանում յեղել ե 1.160 հազար, իսկ 1933 թվին մոտ 600 հազար, սակայն 1934 թ. արդեն սկսում ե աճը և այդ թվի վերջերին հաշվվում ե 700 հազարից ավելի, վոր տալիս ե աճ 17 տոկոս: Պետք ե յենթադրել, վոր անասնապահութեան զարգացման վերաբերյալ, պետութեան կողմից ձեռք առած հատուկ միջոցառումների շնորհիվ, վոչխարների քանակը տարեց տարի պետք ե ավելանա:

Ավելորդ չի լինի այստեղ ասել, վոր Հայաստանում պետք ե ուշադրութեան դարձվի կիսակոշտ, գլխավորապես սպիտակ բուրդ տվող վոչխարների բազմացմանը՝ բալբաս, մակու, թուշի ե դոնմա ցեղերի զարգացման վրա:

Ինչ վերաբերում ե այն խնդրին, թե կարելի յե արդյոք արտադրած գորգերն իրացնել դրսի և ներսի շուկաներում, պետք ե ասել, վոր յեթե նկատի առնենք այն, վոր Խորհրդային Միութեան բոլոր հանրապետութեաններում գորգերի արտադրութեանը մի քանի տարուց հետո կկրկնապատկի կամ կյեռապատկի, այնուամենայնիվ հարկավոր ե մի քանի տասնյակ տարիներ, վորպեսզի բավարարվի Միութեանական ներքին շուկայի այն խոշոր պահանջը, վոր ներկայումս կա և պետք ե համոզված լինել, վոր այդ պահանջը հետզհետե ավելի ու ավելի կուժե:

դանա կապված մեր աշխատավորութեան տնտեսական դրութեան ընդհանուր վերելքի հետ, նկատի չուենալով, մինչդեռ գորգերի եքսպորտը, վորը նույնպես չի դադարել գոյութեան ունենալուց:

Միաժամանակ կասկած չի կարող լինել, վոր լավագոյն գորգերի զգալի մասը կշարունակվեն արտահանվել, վորովհետե արտասահմանյան շուկաները միշտ պահանջ են զգացել և կզգան Խորհրդային Միութեանում, գորգերի նկատմամբ, իսկ ներկայումս առանձնապես այդ պահանջն ուժեղ ե Հայաստանում գործված գորգերի վերաբերյալ:

Հետևապես այդ բոլորը գալիս ե ասելու, վոր ձեռքի գործված գորգերի արտադրութեանը դեռ շատ տարիներ կշարունակվի:

Մրանից մի քանի տարի առաջ, յերը սկսեցին արտադրվել ֆաբրիկային գորգեր, շատերն այն կարծիքի եյին, վոր տնայնագործական գորգերի արտադրութեանն այլևս գոյութեան չի կարող ունենալ, սակայն ընդհակառակը, գորգերի այդ արտադրութեանը քանի գնում ե ավելի ևս ծավալվում ե, ուստի մեզանից ե կախված, վորպեսզի այդ գեղեցիկ և արժեքավոր արհեստը Խորհրդային Հայաստանում ավելի ևս կատարելագործենք և պատշաճ հիմքերի վրա դնենք:

Այժմ դա ավելի հեշտութեամբ հնարավոր ե, քանի վոր ունենք բավական թվով պատրաստված յերիտասարդ մասնագետ—հրահանգիչ կադրեր:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0290675

27.164